

S porazom v drugi svetovni vojni, ko je ob pošastni razsvetljavi prve atomske eksplozije zgrmel na tla japonski militarizem, ki se je opiral na japonske državne in verske tradicije, je zadela deželo vzhajajočega sonca huda katastrofa; obenem pa ji je ta poraz prinesel tudi nekaj dobrega: več demokracije in z njo sprostitev človeške osebnosti. Sprostitev predvsem v razmerju do države, ki je dotlej suvereno razpolagala z državljanom, nikakor pa ne sprostitev v razmerju do vsega, kar prinaša s seboj atomski vek s svojimi socialnimi, političnimi, idejnimi protislovji. Ta so ne le ostala, temveč se tako povečala, da stoji zavest sodobne Japonske sredi njih in nasproti njim vsa vznemirjena in brez moči. Ta nemoč in obup nad nemočjo, resignacija, nihilizem, včasih pa tudi upor zoper vse to — je vsebina pretežne večine sodobne japonske lirike, ki je navzlic temu, da ji nekateri zahodni poznavalci odrekajo izvirnost in pomembnost, vendarle zelo impresivna in pretresljiva izpoved duhovne stiske sodobnega japonskega človeka. V nji se oglašá svet, ki nam je daleč, pa vseeno blizu, tako da nam ni težko umeti njegove poetske govornice, ki ima kljub evropskim vplivom vendarle nekaj zelo samoniklega. Razumljivo je, da se v prevodih, posebno če ne prevajaš iz izvirnika, temveč preko angleških prevodov, izgubi velik del tistega, kar daje čar originalu. Nekaj pa morda le ostane: vsebina, ki jo ta japonska lirika še ima — medtem ko je evropska poezija, ki je nanjo tako močno vplivala, dostikrat nima.

M. B.

MED KNJIGAMI

VLADIMIR KRALJ, MOŽ, KI JE STRIGEL Z UŠESI

Kraljeva novelistična zbirka *Mož, ki je strigel z ušesi** je zanimiv in obenem tudi redek pojav v naši sodobni literaturi. Izdati v šestdesetem letu življenja knjižni prvenec je prav gotovo dejanje, ki se zanj ni mogoče odločiti brez primerne poguma in brez trdne volje. Pa tudi ne brez prepričanja, da je delo vredno javne presoje in preizkušnje.

Vladimir Kralj, esejist in kritik, je kmalu po koncu vojne začel objavljati v revialnem tisku novele s kacetrovskimi motivi. Te novele so zaradi svojih slogovnih, vsebinskih in idejnih kvalitet upravičeno vzbudile precejšnjo pozornost, saj so sredi konvencionalne realistične monotonije odpirale nove vidike v tako imenovani vojni tematiki. Kraljeva zbirka *Mož, ki je strigel z ušesi* širi in dopolnjuje hkrati s postumno izdajo dachauske kronike Lojza Kraigherja v letu 1962 tisto tematsko smer, ki sta jo pred leti odprla *Lesena žlica* Juša Kozaka in nekaj let kasneje roman *Onkraj pekla so ljudje* Borisa Pahorja.

Kljub tišini, v kateri so se pojavile Kraljeve novele, pa ne kaže zamolčati usode te knjige, ki ob svojem nastanku ni našla prijaznih rok. Novele so bile namreč pripravljene za natis že leta 1949. Od tedaj je preteklo že dvanaest let, a prvotni avtorjev rokopis, izgubljen v založniških in drugih predalih, ni prišel več na svetlo. Res je sicer, da se je rokopis pojavil v času, ko so razne črne slutnje kalile jasen in pravičen pogled na preživele kacetrovce iz nemških taborišč. Vendar pa to ne bi smel biti razlog za nemilo in nejasno usodo avtorjevega

* Vladimir Kralj, *Mož, ki je strigel z ušesi*. Izdala Mladinska knjiga. Ljubljana 1961. Opremil Vladimir Lakovič. Str. 288.

rokopisa. In ker je ta nepreklicno izginil, ni pisatelju kazalo drugega, kot da obnovi nekatere doslej neobjavljene novele na podlagi ohranjenih osnutkov in zapiskov in s tem opravi drugo redakcijo svoje zbirke. In v tej drugi, obnovljeni varianti so zdaj Kraljeve novele prišle na knjižni trg.

Prepričan sem, da je Kraljeva novelistična zbirka delo nadpovprečne literarne vrednosti. Po slogu pripovedovanja in opisovanja, po svoji idejni in moralni opredeljenosti in zavzetosti se ta zbirka loči od konvencionalnega sloga in idejne usmerjenosti tako imenovane vojne literature, kakršno je poznalo naše leposlovje dobro desetletje po letu 1945. Že zaradi tega je umljivo, da je tega ali onega založnika obilil mrzel pot, ko je prebiral rokopis teh novel, saj se je to zgodilo v času, ko se je naša literatura šibila pod težo popolnih pozitivnih junakov, izposojenih ali vsaj urezanih po uradnem socialistično realističnem kroju. Kraljevo pero pa ne pozna čustvene vznesenosti in zanosne prenapetosti, ki bi se s svojim nekontroliranim besednim slapom povzdignile v literarno svečano kletev nacističnega inferna koncentracijskih taborišč. Kraljevo novelistiko moramo uvrstiti v okvire stroge, moške literature, ki se namenoma izogiblje slehernega verbalnega sočutja z žrtvami pretekle vojne in zato tudi ne podlega patetiki usmiljenja do človeka. V tem pogledu so Kraljeve novele močno sorodne literarnemu svetu ameriškega vojnega romana. Vladimir Kralj je hladen, na videz neprizadet, miren in stvaren kronist dogodkov iz taboriščnega življenja. Posamezni odstavki teh novel spominjajo na nekatera poglavja iz Vorančevega *Doberdoba*. Avtorjevi opisi so izredno sugestivni, živi in v prepričljivem nasprotju z abstraktnim in v bistvu kar štiri desetletja zapoznelim ekspresionističnim slogom, s katerim nekateri sodobni avtorji poizkušajo opredeliti notranjo grozo in samoto sodobnega človeka. Zato bodo tudi zanamci lahko našli v tej knjigi prepričljivo podobo tragedije človeka in človeštva v okrutnem dvajsetem stoletju, v katerem so bila nemška taborišča najvišji, dasiravno ne edini simbol vsesplošne dehumanizacije človeka.

Za Kralja literatura ni sakralno dejanje, s katerim naj pisatelj venča človeka in ga maziljenega povzdigne nad običajno mero živega bitja. Pač pa mu pomeni sredstvo ali vsaj način, s katerim poizkuša prodreti čimgloblje v bistvo določenega življenjskega dogajanja. Pri tem pa se pisatelj opre na tak moralni in idejno kritični odnos do realnosti, ki te realnosti ne idealizira, ne popravlja in ne spreminja. Zato avtor človekovega trpljenja v nacističnih taboriščih ne spreminja v kanon pravosti in junaške vzvišenosti, marveč mu brez oklevanja in s pravim umetniškim pogumom pripiše tudi predznak animaličnosti, kadar meni, da je to potrebno in upravičeno. Kakor Kraljeva pripoved ne pozna konvencionalne fabule, tako tudi ne pozna tako imenovanega pozitivnega junaka. Zakaj tak pozitivni junak se po navadi poraja iz preprostega in v bistvu umetniško nezahtevnega olepševanja življenjskih odnosov, v življenje ga kliče plitki prakticistično zastavljeni družbeni reformizem in romantično vzdihovanje ob zapleteni problematiki človekove biti. Zato se tak pozitivni junak rodi v pisateljevi fantaziji po pravilu takrat, kadar mora prevzeti nase vso svojo težo boja proti človeškemu infernu in kot glasnik avtorjevih reformatorskih idej s svojimi ravnanji in zgledi razveljavljati nasilje, krivico in laž. Usoda takih junakov je po navadi kaj klavrna. Čeprav so se izoblikovali v trenutku pisateljeve eksaltacije, da bi postali večni in nedosegljiv vzor malim smrtnikom, kaj kmalu končajo med poučnimi knji-

gami za lepo vedenje na zemlji. Moralka jih sprejme med svoje opornike, a umetnost jih brez škode izgubi iz svojega seznama.

Vendar pa negativnost Kraljevih dachauskih prominentov ni vsiljena in imputirana. Zato tudi avtorjeve osebe niso nikakršna personifikacija in individualizacija negativnega človeka nasploh. Vprašanje, ki si ga je avtor zastavil v dachauskih novelah, se dotika samega jedra moralnega problema nacističnega kaceta. Kje so meje moralne deformacije človeka, kadar se ta znajde v tako izredno krutih življenjskih pogojih, v katerih odloča o biti ali nebiti en sam kosček kruha ali škodela črne brozge. Za dosego teh bednih privilegijev se bijejo vsi proti vsem; kdor si jih pribori, si podaljša življenje, kdor jih ne doseže, se mora umakniti v krematorijsko peč, taka je logika tega boja. Avtorjeva pisateljska analiza kaceta se je vsekakor oprla na idejno presojo in zaključek, da vsakršno nasilje, da vsakršen totalitaristični teror ubija in dehumanizira človeka v tisti najvišji meri, ki je sploh mogoča v odnosih človeka do človeka. In prav problem te dehumanizacije je pglavitna idejna in fabulativna osnova Kraljeve zbirke.

Zato se avtor ukvarja predvsem s tistimi kacetovskimi prominenti, ki so se izročili kot poslušno orodje v roke nacistične lagerske komande, da bi si na ta način rešili ali vsaj olajšali lastno življenjsko eksistenco. Teich, Clemens Maria Österreichher, Mensaarean, Karman, Feldmann in drugi so iztrgali iz avtentične dachauske hierarhije kapojev, ki so s svojimi dejanji temeljito izpopolnili in dopolnili nacistično mučilnico tisočev in tisočev jetnikov. Kralj je zanesljiv in pronicljiv opazovalec značajev teh prominentov, njihovega ravnanja in njihove psihologije. Literarna podoba teh človeških brodolomcev je nastala na osnovi osebno prizadetega in doživljenega opazovanja in seciranja njihove duševnosti. Zato je Kraljevo opisovanje stvarno, suho in skoroda grobo, a se kljub temu zanesljivo spušča v temne predele notranjosti teh lagerskih funkcionarjev, katerih zločinsko delo ni prav nič manjše od deleža nacistične komande. Podobe teh samozvanih in prodanih kacetovskih funkcionarjev ne bodo tako kmalu zbledele, preveč so žive in preveč resnične, da bi lahko prekleti in zavrženi svet teh prominentov usahnili v bralčevem spominu. Marsikatera stran Kraljeve knjige prevzame bralca z izredno močjo in uklene njegov predstavni svet v močvirje dachauskega morišča. In če se nam večkrat zdi, da imamo pred seboj avtentično pričevanje o nečloveški temi kaceta, je ta predstava vsekakor v prid tej knjigi in hkrati tudi njena največja vrednota.

Bojan Štih

MED MLADINSKIMI KNJIGAMI

Na našem knjižnem trgu se pojavlja toliko mladinske literature, da človek kar težko sledi intenzivni produkciji. V pričujočem sestavku bomo pregledali nekaj izdaj Mladinske knjige. Dela so raznovrstnega značaja in so last različnih avtorjev.

Ob pisateljevi sedemdesetletnici je izšel izbor Bevkovih mladinskih spisov.¹ Izdaja se močno ujema z ono iz leta 1952 (*Otroška leta, Tatič, Pastirci, Grivarjevi otroci, Pesterna, Mali upornik*). Knjiga prinaša pet strani novega teksta

¹ France Bevk, *Mladost med gorami*. Opremil Marjan Dovjak. Mladinska knjiga 1960.